

ביאורים

בהלכות אלו הרמב"ם מוסיף עוד רשימה של אנשים שאין להם חלק לעולם הבא. המשותף לכולם הוא הפגיעה בציבור והיציאה מכלל ישראל. ואלו הם: א. אדם שמחטיא את הרבים, אפילו בחטא קל, פוגע פגיעה אנושה בקשר של כלל ישראל עם הקב"ה. ב. אדם שפרש מן הציבור והתנתק מהאומה - לא זוכה לחלוק עם האומה את העולם הבא. ג. אדם שעושה עברות ביד רמה ובכך מטיל מורח ורפיון בקרב רבים בעבודת ה'. ד. אדם שמוסר את חברו או אפילו את ממון חברו ביד הגויים, מגלה בכך שלא אכפת לו לא מכלל ישראל ולא מאחד מאנשיו, והוא מעדיף את הצלחת הגויים על פני הצלחת ישראל. ה. לא רק למי שמוזק לגופם של ישראל או לממונם אין חלק לעולם הבא אלא אף מי שמוטל אימה על הציבור מישאל ללא צורך ומזיק לנפשם נידון לעונש זהה. ללמדך עד כמה חשוב כלל ישראל לפני הקב"ה - עד כדי שאדם ששומר תורה ומצוות אך הקשר שלו לכלל רופף, לא יזכה לעולם הבא למרות מצוותיו.

יש עברות נוספות, שהן קלות יותר, כגון המכנה שם לחברו והקורא לחברו בכינויו, ולמרות זאת, הרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא. הרמב"ם (בפירושו למסכת סנהדרין י א) מבאר שהסיבה לכך היא שאדם לא עושה את המעשים הללו ברגילות ובתמידות אלא רק כאשר נפשו היא נפש חסרה שלא הגיעה לשלמות ואינה ראויה לחיי עולם הבא.

הרמב"ם מסיים בנחמה ואומר שגם רשעים הללו שכפרו ביסודי האמונה או שהקשר שלהם עם כלל ישראל רופף או שנפגשם חסרה, יכולים לשוב בתשובה. אפילו ביום מותם יכולים לשוב ויזכו לחיי העולם הבא. בכך הרמב"ם מקשר את ענייני החטאים לנושא המרכזי של הלכות אלו, שהוא מהות התשובה וכוחה.

הרחבות

• הפורש מדרכי צבור

אֵלֶּא הוֹלֵךְ בְּדַרְכּוֹ כְּאֶחָד מִגֹּזְיֵי הָאֶרֶץ. הרמב"ם מדגיש שאפילו אדם שלא עובר עברות כלל, לא יזכה לחלק בעולם הבא אם הוא אינו רואה עצמו שייך לאומה ולא משתתף בצרתה. על כך נאמר במסכת תענית: "תנו רבנן בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בבחמת צבור תניא איך בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלוש עליך נפשי" [תענית דף יא ע"א].

לעומת דברים אלו של הרמב"ם שלא רואה את קיום המצוות כחלק מההגדרה של הפורשים מדרכי ציבור לעניין חלקם לעולם הבא, פוסק הרמב"ם בהלכות אבל, ובעקבותיו השולחן ערוך, שלעניין הלכות אבלות הדין שונה: "כל הפורשים מדרכי צבור, והם האנשים שפרקו עול המצוות מעל צווארם, ואין נכללים בכלל ישראל בעשייתם, ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כשאר האומות, וכן המומרים והמוסרים, כל אלו לא היו אוננים ומתאבלים עליהם וכו'" [הלכות אבל פרק א הלכה י, יורה דעה סימן שמה סעיף ה].

הרב קוק זצ"ל ראה לנגד עיניו את שני המקורות כמשלימים זה את זה, והכריע שמי שמסר נפשו עבור האומה לא נכלל בהגדרת "הפורשים מדרכי ציבור" למרות שלא קיים מצוות, ומשום כך ראוי הוא להספד: "כמובן אין אנו יכולים כלל להעלים עין מהצד של הפרישה מדרכי ציבור של 'אינו עושה מצוות בכללן ולא מתענה בתעניתן', אבל עם זה יש לנו קורטוב של נוחם, כי בנינו אלה, אם כי נדחים הם, דחיון רוח נורא מאד, הם נכנסין בכל מלא נשמתם בצרתן של הציבור, הצרה האומית נוגעת עד נימי לבם היותר פנימיים, ובשום אופן לא יחשבו בלבם שהם בכלל 'כאילו אינו מהם'". [מאמרי הראיה עמוד 89, "על במותינו חללים"].

שאלות לדין

- א. מדוע אין לפורש מדרכי ציבור חלק לעולם הבא, הרי הוא מאמין בה' כראוי ושומר על כל מצוותיו?
- ב. כשהרמב"ם אומר שאפילו אלו הרשעים הגדולים "מקבלין אותם בתשובה", על מי הוא מדבר? מי "מקבל" אותם?

לעילוי נשמת נפתלי הערץ בן מנחם מנדל לעזער ז"ל

י מחטיאי הרבים - אֶחָד שֶׁהִחְטִיא בְּדָבָר גָּדוֹל, כִּי־רַבְעָם וְצָדוֹק וְבִי־תוֹס, וְאֶחָד שֶׁהִחְטִיא בְּדָבָר קָל, אֶפְסוֹ לְבַטֵּל מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאֶחָד הַאֹנֵס אַחֵרִים עַד שֶׁיִּחְטְאוּ, כִּמְנַשֶּׁה שֶׁהָיָה הוֹרֵג יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּעֲבֹדוּ עֲבוּדָה זָרָה, אוֹ שֶׁהִטְעָה אַחֵרִים וְהִדְיָחֵם, כִּישִׁנְעוֹ.

1א הפורש מדרכי צבור - אף על פי שלא עבר עברות, אלא נבדל מעדת ישראל, ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרתן, ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרך פאחד מגזי הארץ, וכאלו אינו מהן, אין לו חלק לעולם הבא.

2א העושה עברות ביד רמה כיהו"קים - בין שעשה קלות בין שעשה חמורות, אין לו חלק לעולם הבא. וזה הוא הנקרא 'מגלה פנים בתורה', מפני שהעוץ מצחו וגלה פניו, ולא בוש מדברי תורה.

יב שנים הם המוסרין: המוסר חברו ביד גזיים להרגו או להכותו, והמוסר ממון חברו ביד גזיים, או ביד אנס, שהוא פגוי - שניהן אין להן חלק.

יג מטילי אמה על הצבור שלא לשם שמים - זה הרודה צבור בחזקה והן יראין ופוחדין ממונו הרבה, וכונתו לכבוד עצמו ולכל הפציו, לא לכבוד שמים, פגון מלכי הגזיים.

יד כל אחד ואחד מארבעה ועשרים אנשים אלו שמינינו - אף על פי שהן ישראל, אין להם חלק לעולם הבא. ויש עברות קלות מאלו, ואף על פי כן אמרו חכמים שהרגיל בהן אין לו חלק לעולם הבא, פדיו* להתרחק מהן ולהזהר מהן.

יד ואלו הן: המכנה את חברו, והקורא לחברו בכינויו, והמלביין פני חברו ברבים, והמתפבד בקלון חברו, והמבזה תלמידי חכמים, והמבזה רבותיו, והמבזה את המועדות, והמחלל את הקדשים.

יד במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא? בשמות בלא תשובה. אבל אם שבו מרשעו, ומת והוא בעל תשובה - הרי זה מבני העולם הבא, שאין לה דבר שעומד בפני התשובה. אפילו פפר בעקר כל ימיו, ובאחרונה שב - יש לו חלק לעולם הבא, שנקאמר: "שלוש שלום לרחוק ולקרוב, אומר יי, ורפאתיו" (ישעיה נז, ט).

יד כל הרשעים והפושעים והמשמידים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה, בין בגלוי בין שחזרו במטמוניות - מקבלין אותן, שנקאמר: "שובו בניי שובבים" (ירמיה ג, יד; ג, כב), אף על פי שעזין שובב הוא, שהרי בסתר בלבד חזר ולא בגלוי - מקבלין אותו בתשובה.

כירבעם - שעשה עגלי זהב (מלכים-ב יז, כא). **כמנשה** - ראה מלכים-ב כא, טז. **כישוע** - ישו הנוצרי. ומפני הצרות הרבות שאין להן קץ שסבל עמנו בשם האמונה בו, נהגו לענות את שמו ולכנותו דרך גנאי יש"ו, שם רשעים ירקבו. **ולא נכנס בצרתן** - צרות הציבור אינן נוגעות לו. **אנס** - איש אלים (לפירוט חדרים, ראה חובל ומזיק פרק ח). **הרודה** - השולט. **הפציו** - רצונותיו (ראה בהרחבה סנהדרין כא, כה). **ויש עברות קלות מאלו...** אין לו חלק לעולם הבא - "לפי שלא יבוא מעשה מן המעשים האלו, ואף על פי שהם קלים לפי מחשבת החושב, כי אם מנפש חסרה שלא הגיעה לשלמות ואינה ראויה לחיי העולם הבא" (פ"מ סנהדרין יא). **כדי*** - כ"א: פ"ד, הן, והיינו שכדאי וראוי להתרחק מהן משום חומרתן. **המכנה את חברו** - הממציא לחברו כינוי של גנאי. **הקורא לחברו בכינויו** - בכינוי של גנאי שהמציא לו אחרים. **והמלביין פני חברו** - מבייש אותו עד שפניו מלבינות (בענין זה ראה דעות נ, ח; חובל ומזיק ג, ז). **והמתפבד בקלון חברו** - משווה את מעשיו וחכמתו של חברו ומכבד את עצמו ומבייש את חברו (להלן ד, ד). **והמבזה את המועדות** - שאינו מכבד את המועדים, את הימים הטובים ואת חול המועד, באכילה ובשתיה ובמלבושים נאים ובעסק התורה (ק). **והמחלל את הקדשים** - שאינו נוהג בהם כבוד (ק). **במטמוניות** - בסתר. **מקבלין אותן** - הדברים אמורים ביחס לה', שהוא יודע תעלומות לבם ומקבל אותם, אבל כלפי הציבור: "המינים מישאל אינן כישאל לדבר מן הדברים, ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם" (עבודה זרה ב, ה), מחשש שצדקתם מן הפה ולחון (וכך השיב רבנו בענין היחס בין שתי ההלכות הללו. ראה שו"ת רסד).

